

Milena Zajkowska

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: milena.zajkowska@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8463-4892

DOI: 10.15290/mhi.2020.19.02.11

Przestępczość kobiet na ziemiach polskich w XIX i XX w.

ABSTRAKT

Celem artykułu jest przedstawienie jak przez lata kształtowała się przestępczość kobiet, czy ulegała zmianie, czy może w każdym okresie prezentowała się podobnie. Historię podzielono na trzy okresy, przestępczość kobiet do roku 1918, w latach 1918–1939 oraz 1946–1989, bowiem zmiany społeczno-gospodarcze były tak istotne, że z pewnością wpływały na społeczeństwo. W opracowaniu przedstawiono, w miarę możliwości, tendencje, strukturę i dynamikę przestępczości, a także omówiono poszczególne, charakterystyczne dla kobiet przestępstwa. Ukazano więc, czym charakteryzowała się przestępczość w poszczególnych okresach, jak zmiany gospodarcze wpływały na społeczeństwo oraz które czyny najczęściej popełniały osoby płci żeńskiej. Przeanalizowano obraz przestępczości kobiet od starożytności do roku 1989 posiłkując się oficjalnymi danymi (statystyki kryminalne, statystyka sądowa), a także historiami pojedynczych przypadków, jak np. procesem o czary, średniowiecznymi sprawami kobiet oskarżonych o awanturnictwo i pieniactwo czy najgłośniejszym zabójstwem w 20-leciu międzywojennym – sprawą Rity Gorgonowej. W artykule, w miarę możliwości, przedstawiono obraz przestępczości kobiet w ujęciu historycznym, wykorzystując różnorodne źródła. Skorzystano z materiałów sprzed II wojny światowej, a nawet z XIX w., posiłkując się także pracami naukowymi najwybitniejszych, ówczesnych kryminologów. Artykuł wzbogacono o dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości i przedwojennych roczników statystycznych. W niniejszej pracy wykorzystano trzy metody badawcze, metodę dogmatyczną, analizy piśmiennictwa oraz analizę i interpretację danych statystycznych, aby przedstawiony obraz przestępczości kobiet jak najlepiej, w miarę możliwości, odwzorowywał rzeczywistość.

ABSTRACT

Women's crime on Polish territories in the 19th and 20th century

The aim of the article is to present how women's crime has evolved over the years, whether it has changed or whether it has looked similar in each period. The story is divided into three periods, women's crime up to 1918, 1918–1939, and 1946–1989, because socio-economic changes in those times were so important that they certainly influenced society. The study presents, as far as possible, trends, structure and dynamics of crime, and also discusses crimes characteristic of women. A paper shows what was characteristic of crime in particular periods, how economic changes affected society and which crimes were most frequently committed by women. The picture of women's crime from antiquity to 1989 is analysed using official data (crime statistics, court statistics), as well as stories of individual cases, such as witchcraft trials, medieval cases of women accused of adventurism, or the most famous murder in the interwar period – the case of Rita Gorgonowa. The article presents, as far as possible, a historical picture of women's crime, using various sources. Materials from before the Second World War, and even from the 19th century were used and also the scientific works of the most eminent criminologists of the time. The article was enriched with statistical data from the Ministry of Justice and pre-war statistical yearbooks. This paper uses three research methods, a dogmatic method, literature analysis and the analysis and interpretation of statistical data in order to present a picture of women's crime in those times as best as possible.

Słowa kluczowe: kryminologia, przestępczość, kobiety, dzieciobójstwo, przestępstwo

Key words: criminology, criminality, woman, infanticide, crime

Wprowadzenie

Historia zna wiele przypadków, w których konflikty były rozwiązywane np. siłą, czy przez oszustwo. Wiele z takich zachowań aktualnie wypełniałoby znamiona przestępstwa. Jeżeli zastanowić się nad przestępczością i kobietami łącznie to pierwszym co przychodzi do głowy jest kobieta, jako ofiara przestępstwa, dopiero później, ewentualnie, jako sprawczyni. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie jak wygląda i jak kształtowała się przestępczość, w której to kobiety były sprawcami. Sam fakt, iż istnieją przestępstwa, za które mogą być skazane wyłącznie kobiety (np. matka za dzieciobójstwo czy oskarżona o czary w średniowieczu) świadczy o tym, że będzie się ona różniła od przestępczości popełnianej przez mężczyzn. Rola i obraz kobiety w społeczeństwie jest inna niż płci przeciwnej. W związku ze zmianami społecznymi i transformacją roli

kobiety, a także stereotypu i wyobrażenia jej sylwetki, przestępczość kobiet zmieniła się na przestrzeni lat. Zupełnie inaczej wyglądała do I wojny światowej, w dwudziestoleciu międzywojennym, w PRL niż w czasach teraźniejszych. Artykuł przedstawia, jak wyglądała i jak zmieniała się przestępczość kobiet do roku 1989.

Przestępczość kobiet do roku 1918

Z pewnością nie byłoby przesadą sądzić, iż zbrodnia istnieje tak długo, jak społeczeństwo. Nawet w najmniejszych grupach społecznych rodzą się konflikty, które mogą być przyczyną niektórych zbrodni. Udział w tych czynach, nawet niewielki, miały również kobiety. Już w *Biblii* znane są historie kobiet zabójczyń¹. Kobieta jako sprawczyni zabójstwa istnieje zapewne tak samo długo jak samo zabójstwo. W czasach starożytnych nagłośniono głównie te, w których czynu dokonano za pomocą trucizny². W 184 r. p.n.e. w Rzymie Nevius skazał dwa tysiące kobiet oskarżonych o trucicielstwo³. Znana jest również historia śmierci rzymskiego władcy Klaudiusza – otrutego za pomocą grzybów przez żonę Agrypinę Młodszą. Przeciwno niej nie podjęto żadnych kroków prawnych⁴.

Jak podaje J. R. Kubiak pierwsze wspomnienia przestępczości kobiet w Polsce dotyczą zdrad małżeńskich, których dopuszczały się żony rycerzy będących na wyprawach wojennych⁵. Za czasów Bolesława Chrobrego za wspomniany czyn karano przez okaleczenie jedynie kobiety, chociaż, co ciekawe, ich mężowie również nie byli wierni przysiędze małżeńskiej. Karanie niewiernych żon śmiercią przez powszechne sądy było w średniowieczu codziennością⁶. Należy jednak pamiętać, iż na dworze królewskim podejrzania kobiet o zdradę małżeńską były także środkiem walki politycznej. Świadczy o tym fakt, iż wszystkim żonom Władysława Jagiełły (oprócz starszej wiekiem Gronowskiej) wytoczono procesy o cudzołóstwo⁷, chociaż brakuje informacji, czy były to procesy formalne, czy wyłącznie podejrzania. Z XIV w. pochodzą informacje o zabójstwach, których dokonały kobiety, najczęściej „w zмовie” z innymi osobami. Ofiarami

¹ Zob. Z. Majchrzak, *Kiedy kobieta zabija. Motywy, osobowość, relacja sprawca-ofiara, strategie obronne. Opinia sądowo-psychologiczna stanu silnego wzburzenia*, Warszawa 2009, s. 23 i nast.

² Zob. *Trucizny, trucicielki i truciele. Medyczne i kulturowe aspekty trucia na przestrzeni dziejów*, red. W. Korpalska, W. Ślusarczyk, R. Wilczyńska, Bydgoszcz 2017.

³ Z. Majchrzak, op. cit., s. 28.

⁴ M. H. Kowalczyk, *Zabójcy i mordercy. Czynniki ryzyka i możliwości oddziaływań resocjalizacyjnych*, Kraków 2017, s. 44.

⁵ J. R. Kubiak, *Przestępczość kobiet w Polsce*, [w:] T. Kolarczyk, J. R. Kubiak, P. Wierzbicki, *Przestępczość kobiet. Aspekty kryminologiczne i penitencjarne*, Warszawa 1984, s. 27.

⁶ B. Lesiński, *Stanowisko kobiety w polskim prawie ziemskim do połowy XV wieku*, Wrocław 1956, s. 70-71.

⁷ Ł. Charewiczowa, *Kobieta w dawnej Polsce do okresu rozbiorów*, [w:] *Kultura polska i obca*, red. K. Hartleb, t. 1., Lwów 1938, s. 28.

byli najczęściej mężowie⁸, ale także dzieci, które zmarły na skutek nienakarmienia lub ze względu na brak stosownej opieki⁹. W XV w. pojawiały się informacje o przestępstwie spędzania płodu¹⁰. Jak podaje J. Rafacz polskie, średniowieczne prawo karne nie ogranicza przedmiotu mężobójstwa do męża, czy jedynie żyjącego człowieka. Pod tym pojęciem znajduje się również spędzanie płodu¹¹. Niezwykle interesujące jest to, że kobiety popełniały również przestępstwa typowo „męskie” takie jak awanturnictwo i pieniactwo, tj. najeżdżały dobra swoich wrogów, dopuszczały się pobicia, rozbojów, kradzieży koni, a także kwestionował szlachectwo swoich przeciwników, stosując środek prawny „nagana szlachectwa”¹². Średniowiecznymi, polskimi „rabusiami w spódnicy” były np. Katarzyna Włodkowa ze Skrzyżna, Hanna z książąt Sokolskich Borzobohata-Kraśniewska czy szlachcianka Rusinowska, która specjalizowała się w kradzieży koni. Została powieszona w butach z ostrogami, gdyż to w nich popełniała przestępstwa¹³. Z pewnością bardzo często kobiety nie były bezpośrednimi sprawcami przestępstw, a jedynie prowodyrkami rozbudzającymi ambicję i zawziętość mężczyzn¹⁴. Pozostając w czasach średniowiecza nie można zapomnieć o przestępstwie przeciw religii, którym były czary. Skazywano za nie głównie kobiety z biedniejszych warstw społeczeństwa, w tym głównie mieszkanki wsi¹⁵ (jeszcze w 1926 r. w jednej z podwarszawskich miejscowości społeczność chciała zamordować rzekomą czarownicę za spowodowanie ciężkiej choroby sąsiada¹⁶), damy z warstw wyższych były oskarżane rzadko i najczęściej je uniewinniano¹⁷. Jako że w Europie znane były przypadki mężczyzn czarowników można przypuszczać, iż w Polsce również zdarzało się, iż sprawcą nie była kobieta¹⁸. W średniowiecznych miastach dozwolona była prostytutka pod kontrolą władz, jednak prostytutkę pokątną ścigano¹⁹.

Polska, w przeciwieństwie do większości państw europejskich, nie ma ciąglej i jednolitej statystyki sądowej aż do początku XIX w. Związane jest to

⁸ J. R. Kubiak, op. cit., s. 27. Zob. S. Kutrzeba, *Mężobójstwo w prawie polskim XIV i XV wieku*, [w:] *Rozprawy Akademii Umiejętności*, t. 25 (ogólnego zbioru tom 50), Kraków 1907; B. Lesiński, op. cit., s. 71.

⁹ J. Rafacz, *Dawne polskie prawo karne*, Warszawa 1932, s. 61; B. Lesiński, op. cit., s. 71.

¹⁰ S. Kutrzeba, op. cit., s. 84.

¹¹ J. Rafacz, op. cit., s. 84.

¹² B. Lesiński, op. cit., s. 71-72.

¹³ Ł. Charewiczowa, op. cit., s. 36-37, 41.

¹⁴ J. R. Kubiak, op. cit., s. 28; Ł. Charewiczowa, op. cit., s. 41.

¹⁵ Z. Zdrójkowski, *Dawne polskie prawo karne wiejskie od połowy XV do połowy XVIII wieku*, [w:] *Historia państwa i prawa polski*, red. J. Bardach, t. 2, wyd. II, Warszawa – Toruń 1966, s. 367.

¹⁶ Z. Majchrzak, op. cit., s. 33.

¹⁷ J. R. Kubiak, op. cit., s. 28, zob. T. Wiślicz, *Czary przed sądami wejskimi w Polsce w XVI–XVIII w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1998, t. 49, z. 1-2.

¹⁸ J. Wijaczka, *Procesy o czary w Prusach Książęcych (Brandenburskich) w XVI–XVIII wieku*, Toruń 2007, s. 92, 78.

¹⁹ J. R. Kubiak, op. cit., s. 28, zob. J. Rossiaud, *Prostytucja w średniowieczu*, tłum. P. Salwa, Warszawa 1997.

z dwukrotną utratą niepodległości. Jak podaje J. R. Kubiak dzięki działalności Komisji Sprawiedliwości i jej sprawozdaniom statystycznym można zauważyć, iż w Królestwie Polskim w latach 1834–1865 udział kobiet wśród ogółu oskarżonych wynosił około 30%, zaś skazanych 19,5% ogółu. Od 1843 do 1884 r. liczba oskarżonych kobiet zwiększyła się prawie o połowę (o 46,7%), a skazanych nieco ponad połowę (o 53,7%). W tym samym czasie zwiększył się również udział kobiet w strukturze ludności, jednak wzrost ten wynosił jedynie 4-5%²⁰. Ówczesny kryminolog, Roman Buczyński, jako przyczynę tak dużego wzrostu wskazywał urbanizację, postęp cywilizacyjny, osłabienie więzów rodzinnych, większą samodzielność kobiet jako warunki, w których częściej dochodzi do „wywołania” czynu²¹. Należy również pamiętać, iż w 1833 r. został wprowadzony stan wojenny, który trwał do 1856 r. W tym czasie działał sąd wojenny (którego orzeczenia nie są uwzględnione w danych statystycznych), mnożyły się represje również wobec kobiet, a w 1876 r. zlikwidowano odrębne sądownictwo polskie, wprowadzając ustawy i język rosyjski, wypierając Polaków z sądownictwa²². Warto również zauważyć, iż obok represji wobec ludności wiele rodzin polskich było w bardzo trudnej sytuacji materialnej, co mogło być determinantem popełnienia przestępstwa²³.

Kobiety dopuszczały się najczęściej dzieciobójstwa, przerwania ciąży i porzucenia dziecka. Tego rodzaju czyny w 88% (dzieciobójstwo i przerwanie ciąży) i 75% (spowodowanie śmierci dziecka przez brak dozoru) popełniały kobiety. Ciemna liczba przestępstw dzieciobójstwa i przerwania ciąży była ogromna i rzadko kiedy dochodziło do procesów sądowych. Jak podaje S. Milewski, kary za dzieciobójstwo były niezwykle surowe, skazywano nawet na śmierć. Dzieciobójstwo traktowane było jako forma kwalifikowana zabójstwa. Ówczesni prawnicy warszawscy mieli świadomość, iż dzieciobójczynie rzadko stają przed sądami, ale „te, które już są karane – cierpią za wszystkie”²⁴. Większość z oskarżonych to pochodzące ze wsi panny, które nie chciały wychowywać dzieci z „nieprawego łoża”. Innymi przestępstwami popełnianymi przez kobiety były: występki przeciwko obyczajności (udział kobiet był podobny jak mężczyzn) sprzeniewierzenie, świętokradztwo i podpalenie (20-25% sprawców stanowiły kobiety). Innymi przestępstwami o nieco niższym udziale kobiet były przestępstwa przeciwko czci i dobrej sławie oraz kradzieże (około 15,5% udziału kobiet), przestępstwa przeciwko zdrowiu (11,8%), fałszerstwa (11%) oraz oszustwa (9,1%). Najmniejszy

²⁰ J.R. Kubiak, op. cit., s. 28-29.

²¹ R. Buczyński, *Zarys stanu moralnego naszego społeczeństwa, cz. 2, Społeczeństwo i przestępcy*, Warszawa 1885, s. 300-301.

²² W. Sobociński, *Represje wojskowo-policyjne i stan wojenny w Królestwie Polskim 1861-1862: (na marginesie pracy F. Ramotowskiej, Rząd carski wobec manifestacji patriotycznych w Królestwie Polskim w latach 1860-1862)*, „Przegląd Historyczny” 1973, t. 64, nr 2, s. 395 i nast.

²³ J.R. Kubiak, op. cit., s. 31.

²⁴ S. Milewski, *Ciemne sprawy dawnych warszawiaków*, Warszawa 1982, s. 118-120.

udział skazanych kobiet był w przestępstwach rozboju i rabunku²⁵. Informacje te potwierdzają dane z tabeli 1, w których omówiono udział kobiet w poszczególnych rodzajach przestępstw w dwóch okresach: w latach 1865–1869 oraz 1870–1874.

Tabela 1. Udział kobiet wśród skazanych za poszczególne rodzaje przestępstw w latach 1865–1869 i 1870–1874

Rodzaje przestępstw	Udział kobiet (%)	
	1865–1869	1870–1874
Przestępstwa przeciwko królowi	15,4	17,0
Krzywoprzysięstwo	8,1	16,8
Falszowanie monety i defraudacje	16,5	17,5
Sprzeniewierzenie i przywłaszczenie	23,7	20,7
Obelga i potwarz	20,0	20,8
Przestępstwa przeciwko zdrowiu	12,9	12,0
Zabójstwo	17,3	20,9
Rozbój i rabunek	8,7	9,0
Podpalenie	27,7	25,1
Spowodowanie śmierci przez nieostrożność	30,9	29,5
Przestępstwa przeciwko obyczajności	45,4	31,2
Przestępstwa przeciwko obowiązkowi macierzyńskiemu	74,0	74,6
Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu	4,5	8,8
Naruszenie ustaw lekarskich	14,8	15,2

Źródło: J.R. Kubiak, op. cit., s. 32.

Z danych zawartych w tabeli 1. zauważyć można wzrost aktywności kobiet w działalności politycznej, a także wzrost odsetka kobiet skazanych za takie przestępstwa jak kradzieże, fałszywe zeznania, sprzeniewierzenia, czy np. znachorstwo (naruszenie ustaw lekarskich).

Według J. Konczyńskiego w Królestwie Polskim skazywane były najczęściej prostytutki (3 264 na 100 tys.), mimo, iż oficjalna liczba była niewielka. W drugiej kolejności skazywano kobiety nieposiadające żadnego zajęcia (311), następnie kobiety o zajęciach trudnych do określenia (286), przekupki (245) oraz słu-

²⁵ J.R. Kubiak, op. cit., s. 30.

zące (181)²⁶. Jednakże, dane J.R. Kubiaka nieco różnią się od przedstawionych powyżej²⁷, większość (53,2%) sprawczyń zajmowało się tzw. wyrobnictwem, 20,9% kobiet było domowymi służącymi (były głównie oskarżone o kradzieże), pozostały udział przypadł kobietom bez stałego zajęcia, trudniącym się handlem i rolnictwem, urzędniczkom oraz kobietom wykonującym tzw. zawody wolne²⁸.

Co ciekawe, pod koniec XIX w., w latach 1877–1899 kobiety stanowiły większość recydywistów. Udział ten wynosił 48–60%, a w latach 1887–1889 aż 86% skazanych recydywistów stanowiła płeć żeńska²⁹.

Przestępczość kobiet do 1918 r. prezentowała się w przedstawiony sposób. Nie jest to analiza szczegółowa, ze względu na ograniczone materiały źródłowe i literaturę. Z tego powodu nie poddano analizie przestępczości kobiet w czasach m.in. Księstwa Warszawskiego, zaborów pruskich i austriackich. Jednakże można dostrzec pewien obraz omawianej przestępczości, jej tendencje, a także przyczyny. Warto pamiętać, iż z całą pewnością, omawiany okres charakteryzował się ogromną ciemną liczbą przestępstw, chociażby ze względu na ograniczenia technologiczne, inną niż obecnie mentalność, czy specyficzną sytuację w kraju.

Przestępczość kobiet w latach 1918–1939

W 1918 r. po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, a jeszcze przed wejściem w życie Kodeksu karnego z 1932 r. przestępczość kobiet kształtowała się tak różnie, iż ciężko wskazać jakiegokolwiek prawidłowości³⁰. Zwłaszcza, że obowiązywały jeszcze kodeksy karne państw zaborczych – rosyjski, niemiecki, austriacki, a nawet węgierski (nieskodyfikowane prawo karne na Spiszu i Orawie). Opracowanie ogólnopolskiego systemu klasyfikacji przestępstw na terenie poszczególnych byłych zaborów było skomplikowane i zajęło sporo czasu, jakiegokolwiek dane statystyczne są dostępne dopiero od 1924 r. System obowiązywał do 1934 r.³¹ W latach 1924–1928 skazania kobiet stanowiły 17–21% ogółu. Przestępczość nie różniła się znacznie od tej w XIX w. Przestępstwem, w którym udział kobiet był największy było, niezmiennie, przerwanie ciąży i dzieciobójstwo. Zwiększył się udział kobiet w przestępstwach przeciwko czci, w paserstwie i przestępstwach przeciwko moralności³². Leon Rabinowicz, pionier kryminologii,

²⁶ J. Konczyński, *Stan moralny społeczeństwa polskiego: na podstawie danych statystyki kryminalnej*, Warszawa 1911, s. 118.

²⁷ Może wynikać to z faktu, iż w książce J. Kończyskiego dane zebrano do 1906 r., zaś u J. R. Kubiaka dotyczą jedynie lat 1877–1885.

²⁸ J.R. Kubiak, op. cit., s. 31.

²⁹ E. Kaczyńska, *Człowiek przed sądem. Społeczne aspekty przestępczości w Królestwie Polskim 1815–1914*, Warszawa 1994, s. 298.

³⁰ J.R. Kubiak, op. cit., s. 31.

³¹ K. Krajewski, *Przestępczość w II Rzeczypospolitej w świetle danych statystycznych*, „Archiwum Kryminologii” 2012, t. 34, s. 523, 533.

³² J.R. Kubiak, op. cit., s. 31,32.

jeden z najwybitniejszych kryminologów w Polsce³³, twierdził, iż duży udział kobiet w przestępstwach przeciwko czci wynika z warunków życia, konfliktów sąsiedzkich, a także właściwości psychicznych w okresie menopauzy. Duży udział w przestępstwie paserstwa wynika natomiast z roli kobiety jako matki, kochanki, żony przestępcy, nierzadko prostytutki. Jest to bardziej pasywna możliwość zaspokojenia żądzy zysku. W przypadku przestępstw przeciwko moralności kobiety często odpowiadały za przestępstwo stręczycielstwa do nierządu, które zostało nazwane przez autora „specyficznym kobiecym przestępstwem”. W latach 1918–1930 udział kobiet w życiu handlowym był stosunkowo niewielki, dziwi więc wysoki ich udział w przestępstwie oszustwa. Przeciętny udział kobiet zanotowano w wypadku kradzieży. Natomiast wśród czynów, przy których potrzebna jest siła fizyczna (np. rozbój, zabójstwo), przestępstwa popełniane są pod wpływem alkoholu (np. uszkodzenie ciała) lub czyny związane są z walką polityczną (np. szpiegostwo) udział kobiet jest niewielki³⁴. Kubiak w fenomenie przestępczości kobiet dopatruje się skutków niedawnej wojny, a także ciężkiego położenia najniższych warstw społecznych. Zanotowano stosunkowo duży udział kobiet w skazaniach za włóczęgostwo, żebranie i lichwę wojenną. Autor uważa również, iż wysoki udział skazanych w przestępstwach takich jak przemyt, szantaż i rzekupstwo świadczy o zaradności życiowej kobiet i zmianie w ich położeniu³⁵.

W latach 30. XX w. typowymi przestępstwami popełnianymi przez kobiety nadal było dzieciobójstwo i przerwanie ciąży. Niemal 50% sprawców znieważenia stanowiła płeć żeńska. Duży udział miały również w takich przestępstwach jak stręczycielstwo i sutenerstwo (30%) i w przestępstwach przeciwko mieniu, państwu, władzom i urzędom (ponad 25%). Pod koniec lat 30. XX w. odnotowano wzrost przestępczości kobiet w zakresie fałszowania dokumentów, przestępstwach dewizowych, a także w przypadku zabójstw. Dodatkowo coraz więcej sprawczyń skazywano za rozbój i fałszowanie pieniędzy. W strukturze przestępczości kobiecej zaczęły następować spore przeobrażenia³⁶. Kubiak zwraca uwagę, iż stosunkowo wysokie zatrudnienie kobiet (ponad 30%) mogło mieć wpływ na stan przestępczości³⁷. Dodatkowo, Kodeks karny z 1932 r. regulował także przestępstwa typowo kobiece, tj. dzieciobójstwo (art. 226), spędzanie płodu (art. 231), przestępstwa związane z nierządem.

33 D. Janicka, *O pionierach nauk kryminologicznych w Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2016, t. 68, z. 1, s. 34.

34 L. Rabinowicz, *Struktura przestępczości w Polsce w świetle statystyki sądowej*, „Archiwum Kryminologiczne” 1937, t. 2, nr 3-4, s. 416.

35 J.R. Kubiak, op. cit., s. 33.

36 Ibidem, s. 36.

37 Ibidem, s. 35.

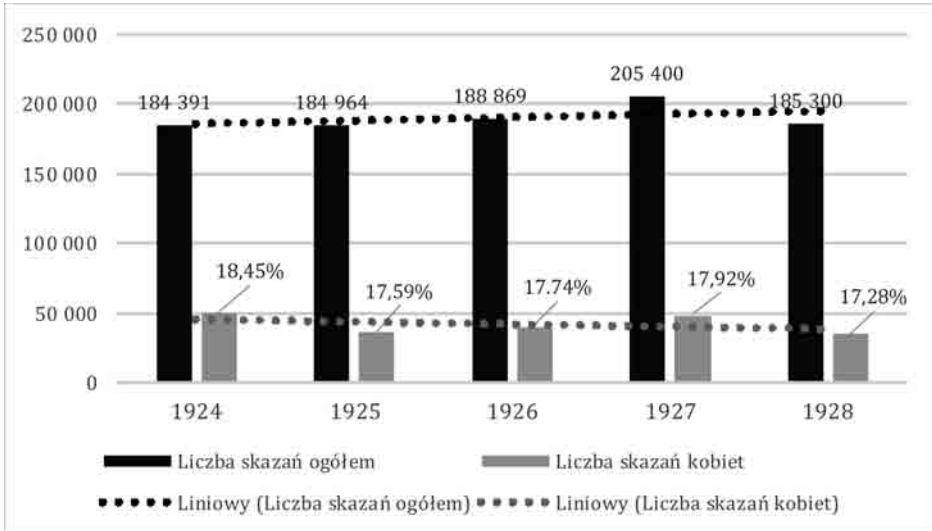
Niestety, w statystykach Głównego Urzędu Statystycznego w przestępstwach „zameldowanych” nie ma podziału na płeć sprawców. Jednakże pewne pojęcie o przestępczości kobiet przedstawia statystyka sądowa, która podaje liczbę osób skazanych, zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Dane te nie są niestety pełne, gdyż Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej z 1929 r. zawiera informacje z lat 1924–1925 (liczby bezwzględne), z 1930 r. podaje dane na lata 1925–1926 (liczby bezwzględne), Mały Rocznik Statystyczny z 1932 r. zawiera dane z lat 1927–1928 (liczby zaokrąglone), zaś w roczniku z 1933 podane są jedynie średnie dane za lata 1924–1928. Natomiast Mały Rocznik Statystyczny z 1934 zawiera już informacje z 1932. Nie znaleziono informacji na temat skazań z lat 1929–1931. Co istotne, ostatnie dane (za rok 1937) pochodzą z Małego Rocznika Statystycznego z 1939 r. Późniejsze informacje nie są dostępne, ze względu na wybuch II wojny światowej.

Tabela 2. Skazania ogółem, skazania kobiet i udział kobiet w skazaniach ogólnych w latach 1924–1928 i 1932–1937

Rok	Prawomocnie skazani dorośli	Prawomocnie skazane kobiety	Udział kobiet w skazaniach (%)
1924	184 391	34 013	18,45
1925	184 964	32 539	17,59
1926	188 869	33 503	17,74
1927	205 400	36 800	17,92
1928	185 300	32 000	17,28
1929–1931	b.d.	b.d.	b.d.
1932	726 837	124 854	17,18
1933	622 007	99 896	16,06
1934	647 354	109 268	16,88
1935	598 834	101 266	16,91
1936	500 015	82 177	16,43
1937	358 036	58 883	16,45

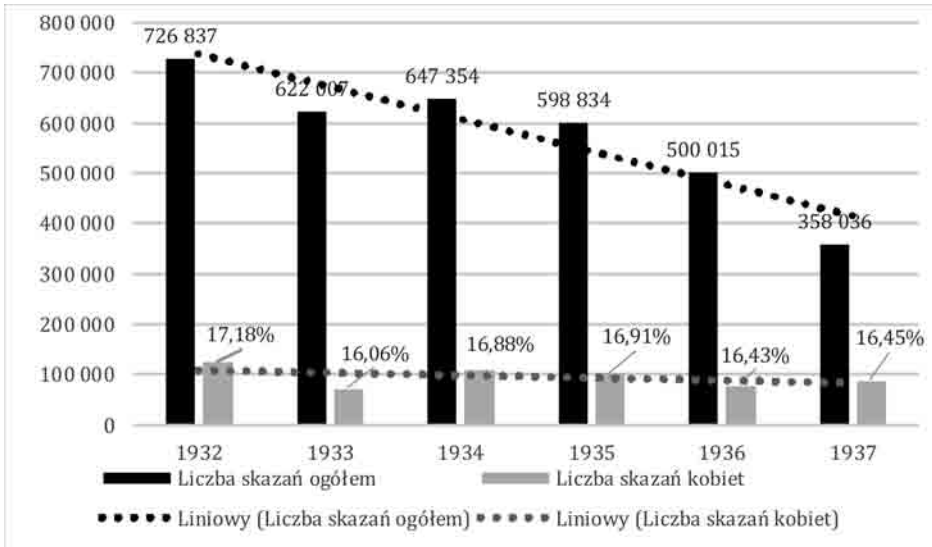
Źródło: opracowanie własne na podstawie; Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej. R. 7, 1929, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1929, s. 516; Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej. R. 8, 1930, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1930, s. 505; Mały Rocznik Statystyczny 1932, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1932, s. 140; Mały Rocznik Statystyczny 1935, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1935, s. 236; Mały Rocznik Statystyczny 1937, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1937, s. 246; Mały Rocznik Statystyczny 1938, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1938, s. 351; Mały Rocznik Statystyczny 1939, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1939, s. 364.

Wykres 1. Skazania ogółem, skazania kobiet i udział kobiet w skazaniach ogólnych w latach 1924–1928

Źródło: ibidem.

Wykres 2. Skazania ogółem, skazania kobiet i udział kobiet w skazaniach ogólnych w latach 1932–1937

Źródło: ibidem.

Zgodnie z danymi zawartymi w tabeli 1 i wykresie 1 w latach 1924–1927 przestępczość rosła, chociaż nieznacznie. Można mówić o stałym trendzie. Podobnie kształtowała się przestępczość kobiet (na wykresie można zauważyć raczej tendencję stałą). Stanowiła ona około 17–18% całej przestępczości.

W latach 1932–1937 przestępczość wykazywała zdecydowaną tendencję spadkową (zob. tabela 1 i wykres 2). Przestępczość kobiet również spadała, w 1937 r. kobiety popełniły dwukrotnie mniej przestępstw niż w roku 1932. Udział kobiet w przestępczości wahał się między 16 a 17% (z przewagą 16%).

Ze względu na niepełne dane dotyczące przestępczości kobiet, warto wskazać statystykę penitencjarną dotyczącą kary pozbawienia wolności wobec przestępców płci żeńskiej. Do 1926 r. brak jest informacji dotyczących bezwzględnej liczby osadzonych³⁸. W 1926 r. udział kobiet w liczbie więźniów wynosił 11%, a w 1939 r. – 9,4%³⁹. Kobiety odbywały karę oddzielnie od mężczyzn, jednak poza kilkoma kwestiami, na tej samej zasadzie co mężczyźni⁴⁰.

Z całą pewnością można stwierdzić, że ciemna liczba przestępstw była bardzo wysoka, zwłaszcza w przypadku przerwania ciąży czy zniewagi. Leon Rabinowicz uważał, iż gdyby wziąć pod uwagę ciemną liczbę przestępstw to rozmiar przestępczości kobiet mógłby zrównać się z rozmiarem przestępczości mężczyzn, zwłaszcza, gdyby części prostytutek uniemożliwić zarabianie na nierządzie. Autor uważał, że to pewne, iż prostytutki powiększyłyby grono przestępczyń, zwłaszcza złodziejek, a prostytutka to czynnik zastępczy przestępczości⁴¹. Według J.R. Kubiaka, nawet gdyby dodanie liczby prostytutek do liczby popełnionych przestępstw byłoby zbyt dużym uproszczeniem to pominięcie tego czynnika zniekształciłoby obraz przestępczości kobiet⁴².

Warto także wspomnieć o punitowności Kodeksu karnego z 1932 r. Był to akt prawny, który stwarzał możliwość zarówno łagodnego, jak i surowego reagowania na przestępstwo. Sąd miał możliwość indywidualizowania odpowiedzialności w sferze wymiaru kary⁴³.

W dwudziestoleciu międzywojennym zaczęto zwracać większą uwagę na przestępczość kobiecą. Zmieniło się wówczas działanie prasy, gazety pisały o sensacyjnych morderstwach popełnionych przez kobiety, bo czytelnicy takie historie czytali najchętniej. Zbrodnie przy udziale kobiet były nadal marginalne,

³⁸ M. Jankowska-Guściora, *Sytuacja uwięzionych kobiet w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Rocznik Andragogiczny” 2014, nr 21, s. 383.

³⁹ J. Migdał, *Polski system penitencjarny w latach 1928–1939*, Gdańsk 2012, s. 135.

⁴⁰ Zob. M. Jankowska-Guściora, op. cit., s. 379 i nast.

⁴¹ L. Rabinowicz, op. cit., s. 418.

⁴² J. R. Kubiak, op. cit., s. 36.

⁴³ M. Melezini, *Punitowność Wymiaru Sprawiedliwości Karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003, s. 62.

jednak im były rzadsze tym atrakcyjniejsze dla ówczesnej prasy⁴⁴. Najsłynniejsze zabójstwo z dwudziestolecia międzywojennego, sprawa Rity Gorgonowej, dotyczyła kobiet – zarówno jako ofiary i sprawcy⁴⁵.

Z pewnością, interesujące wnioski można by wysnuć na podstawie danych dotyczących okresu obu wojen światowych. Jednakże informacje dotyczące przestępczości kobiet w latach 1914–1918 oraz 1939–1945 nie są dostępne. Co więcej, ze względu na bardzo specyficzną, trudną sytuację w kraju, nie stanowiłyby one obrazu tendencji przestępczości. Wydaje się, że temat przestępczości kobiet w okresie wojennym mógłby stanowić zagadnienie odrębnego rozważania, jako indywidualne zjawisko, które było wyjątkiem w obrazie przestępczości kobiet na przestrzeni lat.

Przestępczość kobiet w latach 1946–1989

Czasy powojenne przyniosły ogromne zmiany w Polsce. Skupiono się nie tylko na odbudowie zniszczonego państwa. Właściwie na całym świecie zaobserwowano rozwój gospodarczy, społeczny, a także naukowy. Zauważono, inspirując się światem zachodnim, potrzebę opisanie różnych zjawisk, w tym przestępczości kobiet. Zaczęły pojawiać się prace naukowe ukazujące omawianą przestępczość⁴⁶. Zupełnie inaczej, w porównaniu do lat poprzednich, wyglądała także sytuacja kobiet. Zmiany te widać zwłaszcza w latach 50. ponieważ zwiększyła się aktywność zawodowa, udział płci żeńskiej w działalności politycznej, społecznej i kulturalno-oświatowej⁴⁷. Szacuje się, że w latach 50. na 100 zatrudnionych osób 41 stanowiły kobiety. Zauważono również, że wraz ze wzrostem zatrudnienia kobiet w gospodarce uspołecznionej wzrosła przestępczość wśród kobiet, a w latach 40. i 50. XX w. udział kobiet wśród skazanych był wyższy niż kiedykolwiek dotychczas⁴⁸.

44 Zob. A. Gersz, „*Twierdzono, że podczas okresu są skłonne do zbrodni*”. *Morderstwa z rąk kobiet fascynowały Polskę międzywojnia*, NaTemat. Artykuł dostępny online: [https://natemat.pl/256407,okrutne-morderczynnie-dwudziestolecia-miedzywojennego-tymi-sprawami-zyla-cala-polska,\(08.05.2019\)](https://natemat.pl/256407,okrutne-morderczynnie-dwudziestolecia-miedzywojennego-tymi-sprawami-zyla-cala-polska,(08.05.2019)).

45 Zob. C. Łazarewicz, *Koronkowa robota. Sprawa Gorgonowej*, Wołowiec 2018.

46 Będą to np. J. Błachut, *Kobiety recydywistki w świetle badań kryminologicznych*, Wrocław 1981; T. Kolarczyk, J.R. Kubiak, P. Wierzbicki, *Przestępczość kobiet. Aspekty...*; M.D. Pełka-Sługocka, L. Sługocki, *Przestępstwa przy użyciu przemocy popełniane przez kobiety w Polsce*, „*Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne*” 1983, t. 13; D. Wiśniewska, *Przestępczość młodocianych kobiet*, rozprawa doktorska w Instytucie Państwa i Prawa Polskiej Akademii Nauk, 1987; B. Lesiński, op. cit.; J. Błachut, *Sądowy wymiar kary wobec kobiet*, Kraków 1988; M. Antoniszyn, A. Marek, *Prostyucja w świetle badań kryminologicznych*, Warszawa 1985.

47 J. Błachut, *Kobiety recydywistki...*, s. 51.

48 J.R. Kubiak, op. cit., s. 37.

Tabela 3. Udział skazań kobiet w skazaniach ogółem w latach 1946–1989

Rok	Prawomocnie skazani dorośli	Prawomocnie skazane kobiety	Udział kobiet w skazaniach [%]
1946	82 216	19 871	24,17
1947	105 769	29 271	27,67
1948	171 794	49 562	28,85
1949	174 120	44 020	25,28
1950	168 251	43 264	25,71
1951	138 273	35 313	25,54
1952	140 640	33 632	23,91
1953	156 504	39 863	25,47
1954	190 180	45 765	24,06
1955	207 438	47 755	23,02
1956	135 797	30 754	22,65
1957	176 710	37 320	21,12
1958	257 024	55 528	21,60
1959	280 774	60 861	21,68
1960	301 934	61 734	20,45
1961	328 506	63 265	19,26
1962	298 096	54 579	18,31
1963	253 100	38 199	15,09
1964	182 474	25 417	13,93
1965	207 976	29 514	14,19
1966	248 447	36 661	14,76
1967	231 786	31 089	13,41
1968	220 520	28 453	12,90
1969	150 668	17 368	11,53
1970	166 049	17 644	10,63
1971	197 334	20 649	10,46
1972	169 321	19 301	11,40

cd. Tabela 3.

Rok	Prawomocnie skazani dorośli	Prawomocnie skazane kobiety	Udział kobiet w skazaniach [%]
1973	152 176	16 929	11,12
1974	147 469	17 396	11,80
1975	161 286	18 143	11,25
1976	159 363	17 155	10,76
1977	137 487	14 059	10,23
1978	157 463	16 151	10,26
1979	153 026	16 434	10,74
1980	151 958	16 097	10,59
1981	126 403	12 271	9,71
1982	148 456	15 976	10,76
1983	141 768	12 271	8,66
1984	125 132	13 391	10,70
1985	149 414	17 315	11,59
1986	153 037	19 651	12,84
1987	166 753	20 238	12,14
1988	137 159	14 460	10,54
1989	93 373	8 524	9,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J.R. Kubiak, op. cit., s. 40; *Atlas przestępczości w Polsce*, red. A. Siemaszko Warszawa 1994, s. 48; *Prawomocne skazania osób dorosłych w latach 1946–2014*, Ministerstwo Sprawiedliwości. Departament Strategii i Funduszy Europejskich, Warszawa 2015, s. 16, 22, 67, 68 oraz dane uzyskane w trybie dostępu do informacji publicznej od Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.

Tendencja przestępczości wyglądała w następujący sposób (zob. tabela 3 i wykres 3):

- W latach 1946–1950 przestępczość rosła, liczba przestępstw wahała się między 20 a 50 tys.; udział kobiet w przestępczości wynosił 24–28%;
- W latach 1950–1951 spadała, a od 1952 r. rosła aż do lat 60. (wyjątkiem były lata 1956 i 1957, wtedy tendencja była malejąca), liczba przestępstw wynosiła między 30 a 60 tys.; udział kobiet w przestępczości wynosił 21–25%;
- W latach 60. przestępczość spadała (wyjątkiem były lata 1965–1966);
- W latach 70. przestępczość kształtowała się na, mniej więcej, stałym poziomie, jednakże w omawianych latach zaszło sporo zmian, które trochę zafałszowały obraz tendencji przestępczości. W 1969 r. wpro-

- wadzano nowy Kodeks karny⁴⁹. 1 stycznia 1972 r. wszedł w życie Kodeks wykroczeń⁵⁰, część czynów będących dotąd występkami stało się wykroczeniami (szczególnie istotnie na obraz przestępczości wpływała kradzież przedmiotów o wartości poniżej 500 zł – do tej pory czyn ten był przestępstwem). W 1974 r. wprowadzono ustawę amnestijną⁵¹, która spowodowała umorzenie 47 652 postępowań. Akt szczególnie uprzywilejował kobiety, bowiem postępowania wobec oskarżonych powyżej 50 roku życia oraz sprawujących opiekę nad dziećmi były umarzane. Mimo wprowadzonych zmian można sądzić, iż przestępczość w latach 70. była wyraźnie niższa niż w latach poprzednich⁵². Liczba czynów wahała się między 14 a 20 tys.; udział kobiet w przestępczości wynosił 11-20%;
- W latach 80. przestępczość kobiet również wykazywała względnie stałą tendencję – około 12-20 tys. czynów. Udział kobiet w przestępczości wynosił 8-12%. Wyjątkiem jest rok 1989, w którym kobiety popełniły jedynie 8 524 przestępstwa. Być może za omawiany rok nie zostały zebrane wszystkie dane ze względu na skomplikowaną sytuację w kraju⁵³.

Graficzne przedstawienie problemu przestępczości w latach 1946–1989 (zob. wykres 3 i 4) jednoznacznie wskazuje tendencję spadkową ogólnej liczby przestępczości oraz przestępczości kobiet. Popęłnianie czynów karalnych przez płęć żeńską było dość często tłumaczone wzrostem emancypacji i „naturalnym” efektem zmian społeczno-gospodarczych⁵⁴.

49 Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1969 nr 13, poz. 94 z późn. zm.).

50 Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971 nr 12, poz. 114).

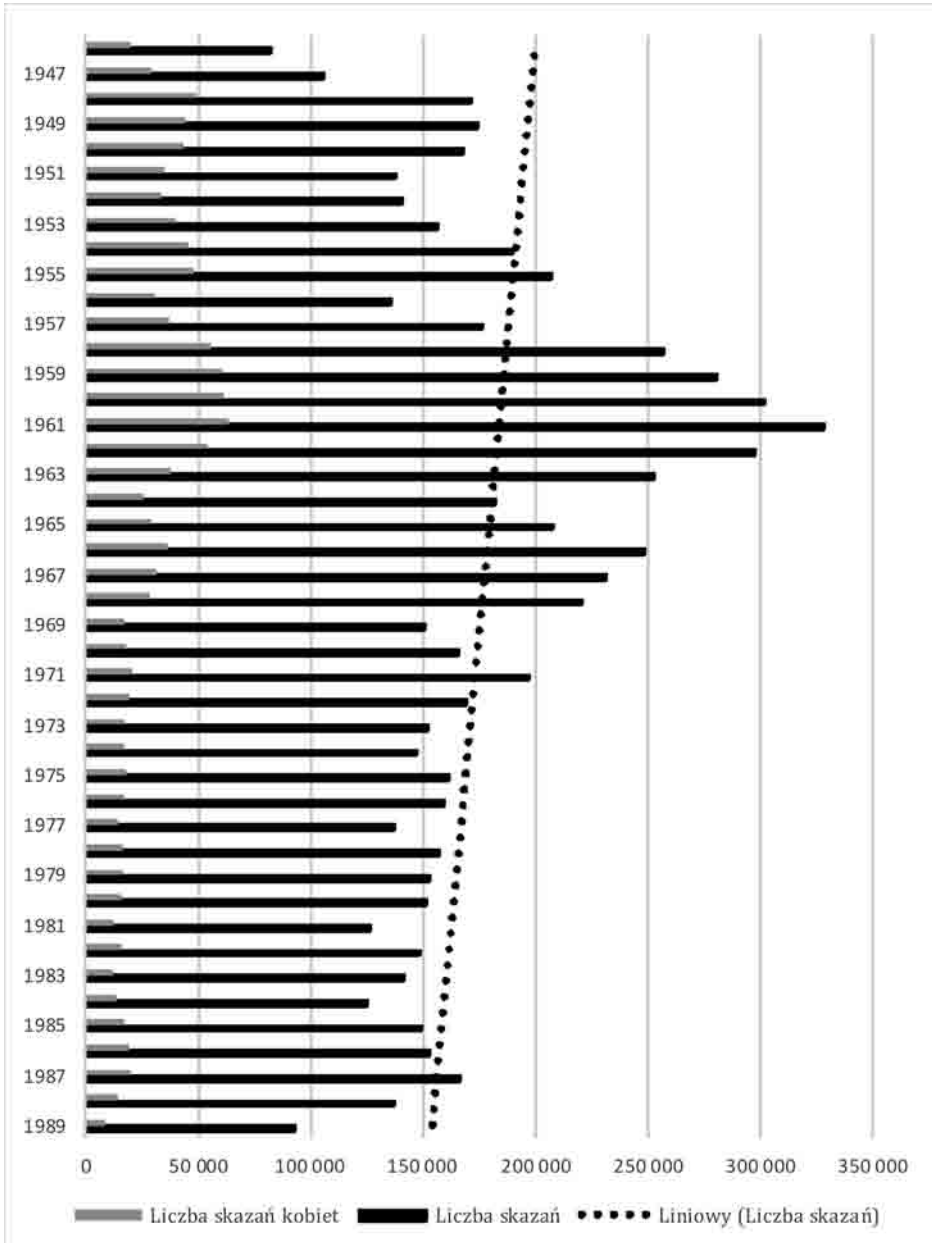
51 Ustawa z dnia 18 lipca 1974 r. o amnestii (Dz.U. 1974 nr 27, poz. 159).

52 J. Błachut, *Kobiety recydywistki...*, s. 52, 53.

53 Zob. T. Mazowiecki, *Rok 1989 i lata następne*, Warszawa 2012.

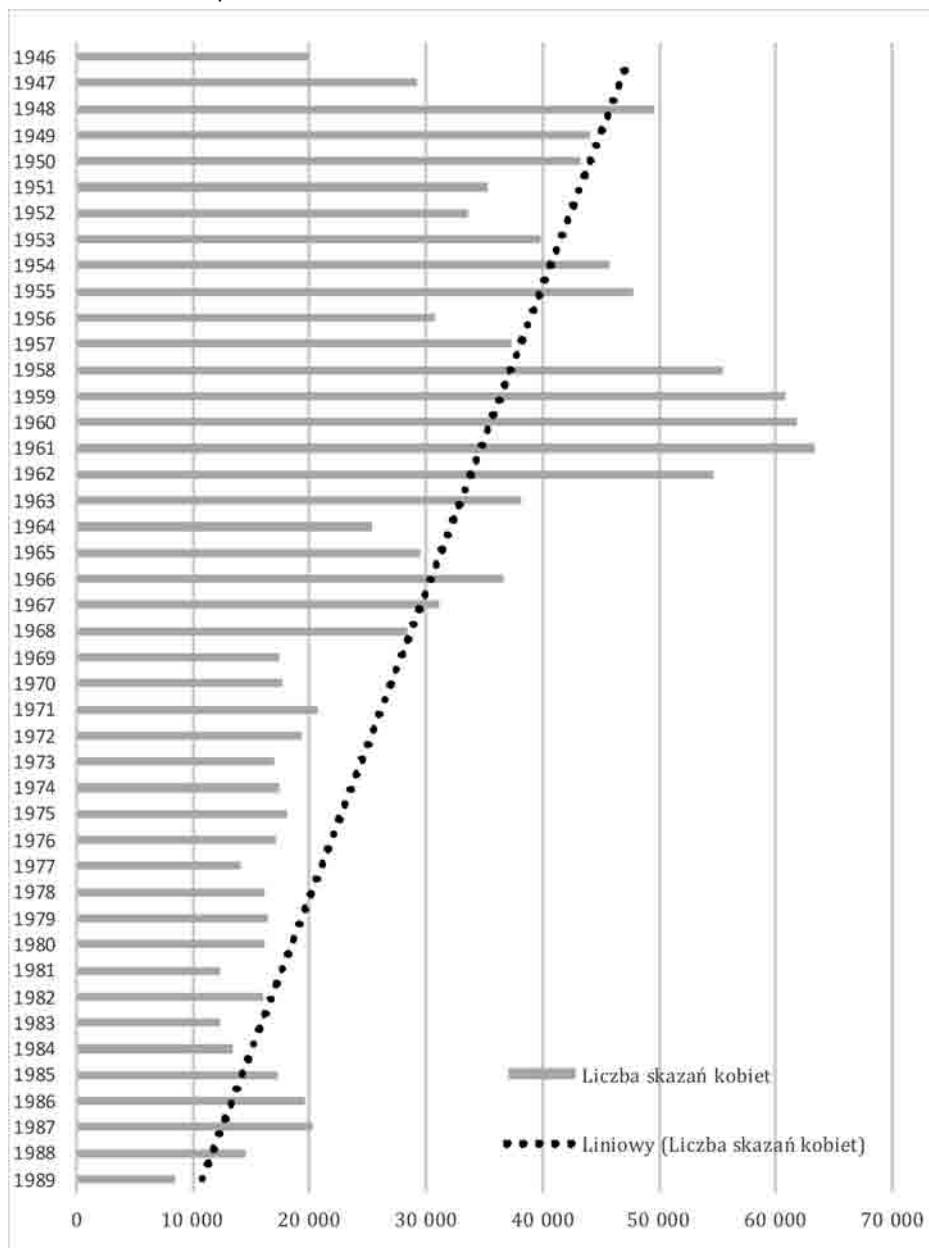
54 Zob. J.R. Kubiak, op. cit., s. 31; E. Kaczyńska, op. cit., s. 290.

Wykres 3. Prawomocne skazania dorosłych i skazania kobiet w latach 1946–1989

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. R. Kubiak, op. cit., s. 40; *Atlas przestępczości...*, s. 48; *Prawomocne skazania osób dorosłych...*, s. 16, 22, 67, 68 oraz dane uzyskane w trybie dostępu do informacji publicznej od Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.

Wykres 4. Prawomocne skazania kobiet w latach 1946–1989

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J.R. Kubiak, op. cit., s. 40 oraz dane uzyskane w trybie dostępu do informacji publicznej od Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.

W latach 40. i 50. XX w. pojawiły się nowe przestępstwa, dotyczące całego społeczeństwa, w tym kobiet. Wśród nich dominowały przestępstwa przeciwko mieniu, porządkowi publicznemu, bezpieczeństwu publicznemu oraz przeciwko życiu i zdrowiu. Stanowiły one 80% przestępstw dokonanych przez kobiety. Zjawisko oceniano na bardziej społecznie niebezpieczne niż przestępczość mężczyzn. Pod koniec lat 50. struktura przestępczości zmieniła się. Wzrósł kilkaset razy udział kobiet w przestępstwach gospodarczych, zaś przeciwko życiu i zdrowiu oraz władzom i urządzą zaobserwowano niewielki wzrost. W przypadku przestępstw przeciwko mieniu społecznemu i indywidualnemu udział kobiet zmalał. W wymienionych przestępstwach kobiety stanowiły dwie trzecie sprawców. Pod koniec lat 60. w strukturze skazań kobiet dominowały przestępstwa gospodarcze (a udział kobiet w nich wzrastał), przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu i indywidualnemu, przeciwko porządkowi publicznemu (wzrost udziału kobiet, jednak spadek w liczbach bezwzględnych) oraz przeciwko władzom i urządzą (spadek udziału i liczb bezwzględnych). Można powiedzieć więc, że w omawianych latach struktura przestępczości ukształtowała się głównie jako przestępczość majątkowa. Udział kobiet w wymienionych grupach przestępstw kształtował się tak, że około trzy czwarte sprawców stanowiły kobiety. W latach 70. i 80. obraz przestępczości kobiet jako przestępczości majątkowej umocnił się, bowiem skazania dotyczyły głównie trzech grup przestępstw: przeciwko mieniu społecznemu, mieniu indywidualnemu (liczba skazań za te czyny wskazywała tendencję falującą, nie wzrastała jednoznacznie) oraz przestępstw gospodarczych (liczba skazań kobiet wzrosła o 95%). Dodatkowo, dziewięciokrotnie wzrosła liczba przestępstw skarbowych. Gdyby przestępstwa skarbowe doliczyć do przestępstw gospodarczych i przeciwko mieniu, to udział kobiet w strukturze skazań w niektórych latach przekroczyłby 80%⁵⁵. W omawianych latach kobiety całkowicie zdominowały mężczyzn w popełnianiu czterech rodzajów przestępstw, tj.:

- a) naruszenie przepisów prawa lokalowego – udział kobiet wynosił około 62% wśród ogółu skazanych (należy jednak pamiętać, iż kobiety często brały na siebie winę za samowolne zajęcie lokalu mieszkalnego, chroniąc innych członków rodziny);
- b) niedozwolona sprzedaż alkoholu – udział kobiet stanowił około 60% sprawców (co ciekawe, w latach 1977–78 udział ten wynosił 6-8%, prawdopodobnie z powodu wspomnianej wcześniej amnestii);
- c) spekulacja⁵⁶ – około 60% skazanych stanowiły kobiety (z wyjątkiem 1977 r. – udział wynosił 31%);

⁵⁵ J.R. Kubiak, op. cit., s. 42-45.

⁵⁶ Spekulacja to, najogólniej ujmując, sprzedawanie towaru, którego brakuje na rynku, w dużo wyższej cenie; szerzej zob. J. Dubois, *Zbędne ogniwo*, „Edukacja Prawnicza” 2008, nr 4 (97). Artykuł dostępny online: <http://www.edukacjaprawnicza.pl/zbedne-ogniwo>, (22.05.2019).

- d) spowodowanie niedoboru⁵⁷ – około 50% skazanych stanowiły kobiety;
- e) ze względu na podmiot przestępstwa, dzieciobójstwo – kobiety stanowiły 100% skazanych, gdyż nawet jeśli przy dokonaniu przestępstwa współdziałał mężczyzna skazywany był za zabójstwo (art. 148), a nie za dzieciobójstwo⁵⁸.

Interesującym wydaje się fakt, iż J.R. Kubiak w strukturze przestępczości nie wspomina o przestępstwie dzieciobójstwa czy przestępstwach przeciwko rodzinie (pomijając 100% udział kobiet w skazaniach w przypadku dzieciobójstwa). Można więc podejrzewać, iż informacja o tych czynach nie docierała do organów ścigania, a ciemna liczba przestępstw była ogromna (zwłaszcza w pierwszych latach po wojnie i na terenach wiejskich), ale także samo społeczeństwo zaczęło się zmieniać. Posiadanie nieślubnego dziecka nie było już tak bardzo potępiane jak kiedyś, dodatkowo stosowanie antykoncepcji stało się powszechniejsze. Co istotne, zaprezentowany obraz przestępczości kobiet jest charakterystyczny dla zmian ustrojowych tamtych lat. Tak, jak zmieniała się sytuacja społecznie, analogicznie zmieniała się przestępczość.

Na uwagę zasługuje również fakt, iż do uchwalenia Kodeksu karnego z 1969 r. prawo karne (kk z 1932 oraz szereg ustaw karnych szczegółowych) ocenia się, jako wysoce represyjny⁵⁹. Nowa kodyfikacja zliberalizowała represyjność polityki karnej⁶⁰, zrezygnowano z kary dożywotniego pozbawienia wolności. Jednakże, w latach 80. zaobserwowano punitywną tendencję legislacyjną⁶¹.

Podsumowanie

Wydaje się, że najlepszym podsumowaniem będzie stwierdzenie: przestępczość kobiet kształtowała się tak, jak kształtowało się społeczeństwo. Zmiany w życiu i strukturze społecznej odzwierciedla obraz przestępczości. W czasach najdawniejszych omawianych w artykule dominowały przestępstwa charakterystyczne tylko dla kobiet, bowiem życie żeńskiej części społeczeństwa było oddzielone od życia mężczyzn. Dla przykładu: jedynie kobiety były skazywane za uprawianie czarów, bowiem to one znały się na ziołolecznictwie, miały rozwiniętą intuicję, czy stanowiły „pokusę” dla mężczyzn (stąd oskarżenia o rzucenie uroku). Życie kobiet, w dużej części, było niedostępne i niezrozumiałe dla płci przeciwnej (a od braku zrozumienia do rzucania oskarżeń jest bardzo blisko). Nie może dziwić również fakt, iż w latach 1924–1939 przestępstwami dominującymi

⁵⁷ Przestępstwo niedoboru polega na niedopełnieniu obowiązków lub przekroczeniu uprawnień w zakresie nadzoru nad mieniem społecznym, jego ochrony lub gospodarowania nim; szerzej zob. W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1978, s. 603-606.

⁵⁸ J.R. Kubiak, op. cit., s. 45-46.

⁵⁹ M. Melezini, op. cit., s. 104.

⁶⁰ Ibidem, s. 125.

⁶¹ Ibidem, s. 145.

były przestępstwa związane z dziećmi. W czasach ograniczonej antykoncepcji i braku akceptacji dla dzieci zrodzonych ze związków pozamałżeńskich przestępstwa typu „spędzanie płodu” wydają się być oczywiste. Wraz ze zmianami w społeczeństwie zaczął się także zmieniać obraz przestępczości. Gdy nadeszły czasy, w których antykoncepcja stała się powszechna, a posiadanie nieślubnego dziecka nie było już tak piętnowane, liczba przestępstw związanych z opieką nad dziećmi znacznie spadła. Bardzo ciekawe jest to, iż w latach 1946–1989 kobiety popełniały głównie przestępstwa, których nie ma w aktualnym kodeksie karnym⁶². Wydaje się, iż nie byłoby nadinterpretacją stwierdzenie, że jest to odzwierciedlenie stanu społeczeństwa. Nielegalne zajmowanie lokalu, w powojennych czasach, gdy ciężko było o mieszkanie, nie wydaje się czymś dziwnym. Podobnie z przestępstwami gospodarczymi – jak wiadomo, w omawianych latach nie było swobody działalności gospodarczej. Można podejrzewać, że niektóre kobiety próbowały łątać domowy budżet popełniając wymienione przestępstwa. Dodatkowo udział kobiet w życiu publicznym zaczął się zmieniać. W latach 1946–1989 r. zaczął się tworzyć obraz „kobiety pracującej”, której rolą niekoniecznie była jedynie opieka nad dziećmi. Strefy życia kobiet i mężczyzn zaczęły się ze sobą łączyć i mieszać. Stąd również inny udział kobiet w przestępczości. Aktualnie również obserwowany jest wzrost przestępczości kobiet w ogólnej liczbie popełnionych przestępstw⁶³.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1969 nr 13, poz. 94 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971 nr 12, poz. 114).

Ustawa z dnia 18 lipca 1974 r. o amnestii (Dz.U. 1974 nr 27, poz. 159).

Opracowania

Antoniszyn M., Marek A., *Prostytucja w świetle badań kryminologicznych*, Warszawa 1985.

Atlas przestępczości w Polsce, red. A. Siemaszko Warszawa 1994.

Błachut J., *Kobiety recydywistki w świetle badań kryminologicznych*, Wrocław 1981.

Błachut J., *Sądowy wymiar kary wobec kobiet*, Kraków 1988.

Buczyński R., *Zarysy stanu moralnego naszego społeczeństwa, cz. 2, Społeczeństwo i przestępcy*, Warszawa 1885.

⁶² To jest naruszenie przepisów lokalowych, spekulacja czy spowodowanie niedoboru.

⁶³ Dane uzyskane od Komendy Głównej Policji w trybie dostępu do informacji publicznej.

- Charewiczowa Ł., *Kobieta w dawnej Polsce do okresu rozbiorów*, [w:] *Kultura polska i obca*, red. K. Hartleb, t. 1, Lwów 1938.
- Dubois J., *Zbędne ogniwo*, „Edukacja Prawnicza” 2008, nr 4 (97).
- Gersz A., „*Twierdzono, że podczas okresu są skłonne do zbrodni*”. *Morderstwa z rąk kobiet fascynowały Polskę międzywojnia*. NaTemat. Artykuł dostępny online: <https://natemat.pl/256407,okrutne-morderczynie-dwudziestolecia-miedzywojenego-tymi-sprawami-zyla-cala-polska>, (08.05.2019).
- Janicka D., *O pionierach nauk kryminologicznych w Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2016, t. LXVIII, z. 1.
- Jankowska-Guściora M., *Sytuacja uwięzionych kobiet w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Rocznik Andragogiczny” 2014, nr 21.
- Kaczyńska E., *Człowiek przed sądem. Społeczne aspekty przestępczości w Królestwie Polskim 1815–1914*, Warszawa 1994.
- Kolarczyk T., Kubiak J.R., Wierzbicki P., *Przestępczość kobiet. Aspekty kryminologiczne i penitencjarne*, Warszawa 1984.
- Konczyński J., *Stan moralny społeczeństwa polskiego: na podstawie danych statystyki kryminalnej*, Warszawa 1911.
- Truczny, trucielki i truciele. Medyczne i kulturowe aspekty trucia na przestrzeni dziejów*, red. W. Korpalska, W. Ślusarczyk, R. Wilczyńska, Bydgoszcz 2017.
- Kowalczyk M.H., *Zabójcy i mordercy. Czynniki ryzyka i możliwości oddziaływań resocjalizacyjnych*, Kraków 2017.
- Krajewski K., *Przestępczość w II Rzeczypospolitej w świetle danych statystycznych*, „Archiwum Kryminologii” 2012, t. XXXIV.
- Kubiak J.R., *Przestępczość kobiet w Polsce*, [w:] T. Kolarczyk, J. R. Kubiak, P. Wierzbicki, *Przestępczość kobiet. Aspekty kryminologiczne i penitencjarne*, Warszawa 1984.
- Kutrzeba S., *Mężobójstwo w prawie polskim XIV i XV wieku*, [w:] *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-filozoficzny. Seria II*, t. XXV (ogólnego zbioru tom 50), Kraków 1907.
- Lesiński B., *Stanowisko kobiety w polskim prawie ziemskim do połowy XV wieku*, Wrocław 1956.
- Łazarewicz C., *Koronkowa robota. Sprawa Gorgonowej*, Wołowiec 2018.
- Majchrzak Z., *Kiedy kobieta zabija. Motywy, osobowość, relacja sprawca-ofiara, strategie obronne. Opinia sądowo-psychologiczna stanu silnego wzburzenia*, Warszawa 2009.
- Mały rocznik statystyczny 1932, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1932.
- Mały rocznik statystyczny 1935, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1935.
- Mały rocznik statystyczny 1937, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1937.
- Mały rocznik statystyczny 1938, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1938.

- Mały rocznik statystyczny 1939, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1939.
- Mazowiecki T., *Rok 1889 i lata następne*, Warszawa 2012.
- Melezini M., *Punitive Wymiaru Sprawiedliwości Karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003.
- Migdał J., *Polski system penitencjarny w latach 1928–1939*, Gdańsk 2012.
- Milewski S., *Ciemne sprawy dawnych warszawiaków*, Warszawa 1982.
- Pełka-Sługocka M.D., Sługocki L., *Przestępstwa przy użyciu przemocy popełniane przez kobiety w Polsce*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1983, t. 13.
- Rabinowicz L., *Struktura przestępczości w Polsce w świetle statystyki sądowej*, „Archiwum Kryminologiczne” 1937, t. 2, nr. 3-4.
- Rafacz J., *Dawne polskie prawo karne*, Warszawa 1932.
- Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, R. 7, 1929, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1929.
- Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, R. 8, 1930, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1930.
- Rossiaud J., *Prostytucja w średniowieczu*, tłum. P. Salwa, Warszawa 1997.
- Sobociński W., *Represje wojskowo-policyjne i stan wojenny w Królestwie Polskim 1861-1862.*: (na marginesie pracy F. Ramotowskiej, *Rząd carski wobec manifestacji patriotycznych w Królestwie Polskim w latach 1860-1862*), „Przegląd Historyczny” 1973, t. 64, nr 2.
- Świda W., *Prawo karne*, Warszawa 1978.
- Wijaczka J., *Procesy o czary w Prusach Książęcych (Brandenburskich) w XVI-XVIII wieku*, Toruń 2007.
- Wiślicz T., *Czary przed sądami wiejskimi w Polsce w XVI-XVIII w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. XLIX, z. 1-2.
- Wiśniewska D., *Przestępczość młodocianych kobiet*, rozprawa doktorska w Instytucie Państwa i Prawa Polskiej Akademii Nauk, 1987.
- Zdrójkowski Z., *Dawne polskie prawo karne wiejskie od połowy XV do połowy XVIII wieku*, [w:], *Historia państwa i prawa Polski*, red. J. Bardach, t. 2, wyd. II, Warszawa – Toruń 1966.

STRESZCZENIE

Przestępczość kobiet na ziemiach polskich w XIX i XX w.

Z całą pewnością można stwierdzić, iż przestępczość kobiet istnieje tak długo, jak samo przestępstwo. W czasach starożytnych znane były przypadki kobiet zabójczyń, a także oskarżonych o czary. Czasy średniowiecza to także procesy związane z cudzołóstwem i awanturniczym trybem życia. Przez wiele lat dominującym czynem było mężobójstwo i dzieciobójstwo różnorodnie rozumiane przez ówczesne prawo. W niektórych okresach przestępstwo dzieciobójstwa rozumiane było zarówno jako spędzenie płodu, zabójstwo dziecka pod wpływem i w czasie porodu oraz zabójstwo dziecka niezwiązane z przebiegiem porodu. W latach 1924–1937 kobiety stanowiły 16-18% wszystkich skazanych. W latach 40. i 50. XX w. wśród kobiet dominowały przestępstwa przeciwko mieniu, porządkowi publicznemu, bezpieczeństwu publicznemu oraz przeciwko życiu i zdrowiu. Stanowiły one 80% przestępstw dokonanych przez kobiety. W latach 60. XX w. płęć żeńska popełniała głównie czyny przeciwko mieniu. W latach 70. i 80. obraz przestępczości kobiet jako przestępczości majątkowej umocnił się, bowiem skazania dotyczyły głównie trzech grup przestępstw: przeciwko mieniu społecznemu, mieniu indywidualnemu oraz przestępstw gospodarczych. Udział kobiet w liczbie skazanych, w latach 40. i 50., wahał się między 21 a 25%, w latach 60. – między 20 a 10%, w latach 70. – od 10 do 11 %, a w latach 80. XX w., udział ten wynosił od 9 do 12%. Wydaje się, iż najlepszym podsumowaniem byłoby stwierdzenie, iż przestępczość kobiet kształtowała się tak, jak samo społeczeństwo. Gdy życie płci żeńskiej skupiało się głównie na rodzinie, przestępstwami najczęściej popełnianymi były czyny przeciwko rodzinie. Od czasu, gdy kobiety aktywniej uczestniczyły w życiu zawodowym oraz gdy musiały zadbać o byt rodziny, niezależnie od swoich mężów, zauważalny jest wyższy udział osób płci żeńskiej w przestępczości majątkowej.

SUMMARY

Women's crime on Polish territories in the 19th and 20th century

It can certainly be said that women's crime exists as long as the crime itself. In ancient times, there were known cases of females as killers and those accused of witchcraft. The Middle Ages was also the trials of adultery and adventurous life. For many years, the predominant deed was murder and infanticide, differently defined by the law of the time. In some periods the crime of infanticide was understood as spending a fetus, killing a child under the influence of and during childbirth and killing a child unrelated to the course of the birth. In the years 1924–1937 women constituted 16-18% of all convicts. In the 1940s and 1950s, women's crime was dominated by crimes against property, public order, public safety, and life and health. They constituted 80% of crimes committed by women. In the 1960s, the female sex committed mainly acts

against property. In the 1970s and 1980s, the image of women's crime as property crime strengthened, as convictions mainly concerned three groups of crimes: against social property, individual property, and economic crimes. The share of women in the number of convicted persons, in the 1940s and 50s, varied between 21 and 25%, in the 1960s – between 20 and 10%, in the 1970s – between 10 and 11%, and in the 1980s – between 9 and 12%. It seems that the best summary would be to say that women's crime was shaped in the same way as society itself. When the life of the female sex was mainly focused on the family, the most common crimes were acts against the family. Since the time when women participated more actively in professional life and had to take care of the family's existence, regardless of their husbands, a higher proportion of women in property crime has been noted.